

ЖАРКО МИЛЕНКОВИЋ

СЛИКЕ НАЦИОНАЛНОГ СТРАДАЊА У ПЕСНИЧКОМ ДЕЛУ ДРАГОМИРА КОСТИЋА И ЖИВОЈИНА РАКОЧЕВИЋА

САЖЕТАК: У раду ћемо се бавити сликама националног страдања на примерима песничког дела двојице еминентних српских песника са Косова и Метохије: Драгомира Костића и Живојина Ракочевића. Маргинализација теме страдања српског народа у науци о књижевности и критици, а тако и у другим областима културног, научног, друштвеног и политичког дискурса, довела је до тога да се и књижевна дела која се овом темом баве дискредитују и квалификују као сувише документаристичка и патетична, чак морбидна. Страдање Срба са Косова и Метохије, нарочито у периоду након 1999. године, условљено НАТО бомбардовањем тадашње СР Југославије и великим Погромом Срба у марту 2004, представљају главну мотивску срж песничких књига Драгомира Костића – *Посрпшање* (2003) и *Туђа земља* (2006) и Живојина Ракочевића – *Глад* (2010). Анализирајући књиге ове двојице аутора бавићемо се тиме како фактографско утиче на поетски дискурс, начинима обраде, функцијом слика. Две незаобилазне песме, песме маркери, које се баве сликом страдања Срба са Косова и Метохије су „Жетва: косовска” Драгомира Костића и „Мирис дјецe” Живојина Ракочевића, а обе обрађују тему злочина у Старом Грацку код Липљана, када је убијено четрнаесторо српских становника тога места, у пољу приликом жетве, јула 1999. Исту тему двојица аутора обрађују на другачије начине. Прва песма овај велики злочин посматра у тоталитету, дајући жетви другачије значење. Жетва за четрнаесторо јунака ове песме представља хлеб, док за злочинце жетва постаје поход на Србе

и њихово непрестано убијање. Друга песма злочин посматра са интимистичког становишта кроз слику мајке која грли две пластичне вреће, у којима су тела двојице њених пожњевених синова, последњи пут осећајући њихов мирис.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: страдање, поезија, фактографско, коментари, сведочење, Костић, Ракочевић.

*

Песничко и животно искуство српских песника са Косова и Метохије је страдање. Од настаника најславнијих средњовековних дела пећких архиепископа, који чине златно доба српске средњовековне књижевности, неће се дуго чекати на промену поетике. Најездом Турака и Косовском битком 1389. године, дела средњовековних стваралаца добијају поетику „краја века”, односно поетику „последњих времена”.¹ Књижевно дело Димитрија Кантакузина, Старца Исаије, Патријарха Пајсеја Јањевца, потом сеобама прекинутих књижевних континуитета (или можда боље рећи измештених на север), преко појаве нових писаца крајем XIX и прве половине XX века – Зарије Р. Поповића, Јанићија Поповића и Григорија Божовића, па до послератних писаца, српска књижевност Косова и Метохије, негује јединствену поетику страдања, сведочења и трпљења. Таква поетика настављена је и након најновијих ратних дешавања на простору Косова и Метохије и НАТО агресије, те доласка мировних снага на крају XX века.

Крај века је косовским писцима наметнуо поетику краја свега, посебно краја хуманизма у чије име су они креирали своја остварења. Међутим, феникс литературе показује да је обнова књижевних токова могућа и у XXI веку, у готово немогућим условима живота. Несрећа и криза, понекад парадоксално, погодују уметности која налази своју велику тему.²

Можда ће, управо због неговања такве поетике, књижевност која тематизује страдање и која сведочи страдање бити маргинализована, грубо прецртавана и негирана, на крају дискредитова-

¹ Видети: *Крај века већ дође: антологија старе српске поезије „последњих времена”*, прир. Драгиша Бојовић, Јединство – Народна и универзитетска библиотека Косова и Метохије, Приштина 1992.

² Даница Андрејевић, *Видови српског модернизма*, Институт за српску културу Приштина, Лепосавић 2011, 223.

на као анахрона или морбидна, све до најновијих термина који је карактеришу као „патетичну неородољубиво православно”.

То што је страдање многе непеснике учинило песницима, не даје за право било ком критичару да песнике проглашава непесницима! Даница Андрејевић, један од најбољих познавалаца српске поезије на Косову и Метохији, каже:

Приликом сучељавања са оваквом поезијом, семантички пуно националних садржаја који се атавистички окрећу прошлости, али расправљају и нову позицију српског Косова и свевременске одреднице тог појма, намеће се питање да ли је то талас плитког помодарства, новокомпонованог родољубља, надокнађивање ћутања о табу теми, накнадног православања, васкрсавања славјанства ради пуких језичких иновација или је то *писање о Косову у сивари лирско морање, империјив сиваралачкоџ бића њред несрећом која се живи на сиврашном месџу*.³

Одговор српског песника са Косова и Метохије на питање „Чему песници у оскудно време?”, које је поставио Фридрих Хелдерлин у својој поеми „Хлеб и вино”, јесте – „моје је да свједочим” (Д. Јеврић), да се позовемо на стихове ове велике српске песникиње, чије стваралаштво али и живот представљају доказ ове тврдње.

Управо је документарност основна одлика песништва насталог на Косову и Метохији, након 1999. године и изгона Срба, највећег у новијој историји. „Судбина поезије је одувек, судбина самог песника”⁴, а ако је животно искуство српског песника на Косову и Метохији страдање, онда ће на тај начин „живот као фактицитет доживљаја”⁵ бити део песме, која ће тако постати документ о страдању. Песништво које опева страдање углавном преноси искуства проживљавања оних који су преживели страдање, што је случај са двојицом песника који су предмет нашег истраживања.

* *

³ Даница Андрејевић, „Савремена српска поезија Косова и Метохије. Лирске идеје косовскометохијске поезије у контексту матичне књижевности у другој половини XX века”, *Бацџина*, св. 20/2 (2006), 259, нагласно аутор.

⁴ Мило Ломпар, „Поезија или живот?”, *Књижевна кришџка*, год. 26, лето/јесен, 1997, 150.

⁵ Исто, 149.

Поезија два еминентна српска песника са Косова и Метохије – Драгомира Костића⁶ и Живојина Ракочевића⁷, нарочито она настала након 1999. године, даје одговор на оно Хелдерлиново питање. Песма као сведочење и песма као документ. Изгон Срба са Косова и Метохије, након потписивања Кумановског споразума којим је окончано бомбардовање СР Југославије, прекид свих уметничких и културних веза Срба са седиштем културе града, претило је урушавањем онога што данас називамо савременом српском културом на Косову и Метохији. Свакодневна малтретирања, паљење и пљачка, зверско убијање, са којима су се Срби који нису могли или нису желели да напусте Косово и Метохију суочавали, чинили су време ненаклоњено стваралаштву. Многи уметници, књижевници, професори, научници, нашли су се измештени из свог центра, па самим тим и стваралачки паралисани за сваки даљи вид наставака стварања. Они који су остали на Косову и Метохији, услед грчевите неизвесности везане за сопствену егзистенцију или су заћутали, или су излаз проналазили у стварању са измењеним поетичким карактеристикама. Драгомир Костић након 1999. године ствара две књиге песама, *Посрђање* (2003) и *Туђа земља* (2006), обе у потпуности посвећене новим страдањима Срба на Косову и Метохији, а Живојин Ракочевић, нешто касније, књигу *Глад* (2010).

⁶ Драгомир Костић је рођен 1954. године у Преоцу код Приштине, где и данас живи. Завршио је студије књижевности у Приштини 1980. године; магистрирао је на Филозофском факултету у Љубљани 1991, а докторирао на Филолошком факултету у Београду 2001. године. Редовни је професор на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Објавио је збирке песама: *Сјущијање љрема мору* (Јединство, Приштина 1984); *Ираклијева лађа* (Јединство, Приштина 1990); *Свећ неуројичне звери* (Рад, Београд 1997); *Хам* (Просвета, Београд 1998); *Посрђање* (Драганић – Видовданско песничко причешће, Београд – Грачаница 2003); *Туђа земља* (Народна књига, Београд 2006) и књигу изабраних песама *Пућ у Микену* (Дом културе Грачаница, Грачаница 2016). Песме су му превођене на турски, македонски, албански и руски језик. Награде: „Лазар Вучковић” (1984), Годишња награда Књижевног друштва Косова и Метохије за најбољу књигу у 1997. години (*Свећ неуројичне звери*), Грачаничка повеља Видовданског песничког причешћа (2004), Песничко успеније Међународне културне манифестације „Соколица” (2010), Спомен плакета Симо Матавуљ Удружења књижевника Србије (2014).

⁷ Живојин Ракочевић је рођен 1973. године у Селима у Морачи. Завршио је Филолошки факултет у Приштини, магистрирао на Филолошком факултету у Београду, где израђује докторску дисертацију. Објавио је следеће збирке поезије: *Бођу душу, бођ је неће* (1994); *Жишје камена* (1995); *Чекајући мейсастазу* (1996); *Поврајак у кайакомбе* (1998) и *Глад* (2010). Превођен је на енглески и руски језик; у преводу Петра Пенде објављене су му песме у часопису: *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies* (Baltimore, USA, 2008). Радио је на Универзитету у Приштини; уређивао и покретао листове: *Појтиус* (Приштина, 1994); *Мали љринц* (Бања Лука, 1999); *Глас јуџа* (Грачаница, 2000–2008), *Наше љоле* (Грачаница, 2014). Уређивао и водио Радио КиМ (Чаглавица). Награђиван више пута за књижевност и новинарство. Живи у Грачаници.

Изненађеност затеченим стањем песник Драгомир Костић у запису, поводом књиге *Посрћање*, каже:

Никада нисам помишљао да ћу написати овакву књигу. Са оваквим садржајем. Мислио сам да је то време прошло заувек. Да је зло далеко. Остало иза нас. Као споменик. У литератури. На сликама. На филму. Увек ме је занимала песма сама. Песма изнутра. Унутрашња форма песме. Тежио сам, свакако, једном савременом, модерном приступу / изразу. Чувао сам се мита о Косову. Чувајући мит о Косову. Али је Косово дошло по своје. Свом жестином. Изненада. Колико год се могло очекивати – неочекивано. Могло се предвидети, а непредвиђено. Са злом чије размере не можемо схватити да имамо још два живота. *Зло и равнодушност према злу*. С једне стране. И с друге стране: страдање, патња, смрт... Нешто је утекло према Србији која никада дотле није била тако равнодушна. Нешто је смрт претекла. Нешто се окренуло последњом, очајничком нади. Да страдање донесе спас. *Нешто се слило у песму. Својим идиоматским језиком да још сведочи. Пад и отимање иду*.⁸

Када они који треба да сведоче зло и страдање одустану, онда је на песнику да сведочи. „Будни су само песници” нагласиће у свом предговору антологији *Лелечу звона дечанска*, у освит прославе шестстоте годишњице Косовске битке, Тоде Чолак.⁹

Живојин Ракочевић, песник и новинар, сведочио је својим репортерским ангажовањем на КиМ радију, *Гласу Југа* и *Полицици*, више него својим песништвом, али је део оних најефектнијих слика страдања завршило у песмама, да живи једном посве другачијом формом, рекло би се трајнијом него новинарском, јер „човек песник својом песмом излаже фактичност човековог *ојсџанка*”¹⁰, не само окамењену слику страдања, затечено стање. И то је оно што овакву врсту песништва чува од тога да она постане само једна хроника зла.

Бошко Томашевић у већ цитираном, изванредном есеју – „Песништво фактичности или о томе како се она објављује у песништву”¹¹ каже да „свако ваљано песништво садржи битне елементе

⁸ Драгомир Костић, „Док је књига 'Посрћање' била у штампи”, у: Зоран Павловић, *Експликација збирке песама „Посрћање” Драгомира Костића*, Институт за српску културу Приштина, Лепосавић 2005, 96.

⁹ Тоде Чолак, „Будни су само песници”, у: *Лелечу звона дечанска: лирско љубавно савремених југословенских песника о Косову*, прир. Тоде Чолак, „Вељко Влаховић”, Београд 1989.

¹⁰ Бошко Томашевић, „Песништво фактичности или о томе како се она објављује у песништву”, *Литературна Мисао* септембар 2014, књ. 494, св. 6, децембар 2014, 879, нагласно аутор.

¹¹ Исто, 879–888.

једне херменеутике фактичности¹², те да је „*фактичност* човековог опстанка ’ознака за онтолошки карактер’ нашега ’највласти-тијега бића’.”¹³ Песма на тај начин добија вредност проживљеног искуства и самим тим бива богатија, па и вреднија јер постаје документ – сведочанство онога што је било разлог њеног настанка.

Песмовање песника који казује опстанак јесте начин његовог сопственог опстанка, односно, то је његов опстанак у стању тока у коме се он сам налази, „а у својем (изузетном) начину и *проналази... то јест себе самога обезбеђује*”. Дакле човек песник излаже у песми оно *соистивено свога оистанка* и, генерално гледајући, излаже опстанак Човека у његовој свагдашњости, односно његово ту-бивање.¹⁴

Збирке песама *Посрџање* и *Туђа земља* Драгомира Костића настале су као одговор једног песника, интелектуалца, на страдање народа коме припада. Фактичност ових збирки песама огледа се у томе што опева конкретне догађаје, као и личне падове и ломове човека и уметника суоченог са злом. У једном ранијем тексту нагласили смо да је целокупно Костићево певање, заправо, певање о злу, о облицима и „интелигенцији зла” како би рекао Жан Бодријар: „Зло је овде [мислимо на збирке *Посрџање* и *Туђа земља*] доживело потпуну реинкарнацију и из митских слика, са слика и из литературе, из фолклора, дубоких предела душе, васкрсло и показало своју јачину.”¹⁵ Сlike страдања у овим збиркама ређају се једна за другом, показујући метаморфозу зла, „анатомију насиља” која производи „анатомију трпљења” услед немогућности да се злу супротстави неким другачијим средствима – „Спас је у страдању / Па страдамо” рећи ће песник у песми „Око је моје на теби (Псалам 32)”.

Средишњи циклус „Тор. Кула” из збирке *Посрџање* је песникова „књига мртвих”. Назив циклуса недвосмислено упућује на смрт и контролу смрти. Бестијаријум зла је садржај њене прве речи, „Тор”, у који су људи сабијени и из кога се излази само смрћу, и савршена контрола, кафкијански апсурдна, садржана у речи „Кула”: „Доспели смо у невероватан положај / У камени *гра*д Међу *о*граду *твр*ду / Себе не препознајемо // Имагинарни људи / Имагинарну

¹² Исто, 879.

¹³ Исто, 879, нагласио аутор.

¹⁴ Исто, 880, нагласио аутор.

¹⁵ Жарко Миленковић, „Спуштање према поезији, песничко дело Драгомира Костића”, у: Драгомир Костић, *Пућ у Микену*, избор, предговор и пропратни текстови Жарко Миленковић, Дом културе Грачаница, Грачаница 2016, 13.

заједницу чине” („Господ умире с нама”). Комплетан циклус посвећен је предосећањем смрти и њеном свакидашњошћу, њеним прихватањем као да се ради о нечему сасвим обичном. Као да је смрт једини излаз из круга гета, забрањеног пространства и контролисаног бивствовања. А тај круг сачињен је од куће, неба и комада земље, и то је пролазно, јер није сигурно да ће јунак Костићевих песама успети да преживи. Кућа (они који нису остали без ње) је све што има јунак ових песама, а то је, небројено пута, сам песник, као у истоименој песми („Кућа”). Када остане без свега осталог, кућа је једино место на коме се може пронаћи спас и мир за стварање: „И ту У тишини Куле / Даш се у потеру У мноштву речи / Мноштво језика / Претраживања // Упадаш У обиље замки / Речи ради речи Ударање / По већ омлаћеној Слами // Празно сламо // Све да би се Из куће / Изашло / У отворен простор”. Већ у следећој песми, „Авлија”, видимо жудњу за отвореним простором који је сведен само на сопствено двориште: „На домаку Слободе / Окрећеш се Бунар / Бреза // Комад неба / Као комад хлеба // Иза плота је / (Жица невидљива Логор бестелесни) / Окрутно безличје // Пређашњег”.

Певање опстанка и тубивања у једном скученом простору, оном који је остао иза пређашњег великог простора, Костић излаже из песме у песму и не зна се које је потресније. Да ли је потресније када пева о сопственим напорима да се превазиђу унутрашњи ломови настали услед губитка града, пријатеља, свих могућих упоришта, или када сведочи о општем страдању народа на Косову и Метохији, а свака песма је подједнако успела, уједначеног уметничког израза. Песма „Зима”, која у поднаслову има Бетовенову композицију „Ероика, IV став, финале, Алегро молто”, говори о пронађеној Бетовеновој композицији и њеном преслушавању у зимској краткодневици: „Сваки тренутак у тих / 11 минута и 25 секунди / Испуњен је / Напуштеним Богом”. Још једна чувена композиција нашла се у овом циклусу Костићеве збирке, „Пасија по Матеју” Јохана Себастијана Баха. И значај ове композиције која говори о Христовим мукама, на рањиву песничку душу, осетљиву на све боли, је срећно пронађен бег од склизнућа у патетику: „Где год застану / Живог Бога још распињу // Но Он остаје Као и патња / Све је друго // Друго // Ништавно”. Када опева драму колективног (националног) страдања, Костић из мноштва смрти извучи, опесмљује, оне које су на неки начин најбруталније, оне које говоре о томе да њихови починитељи иду и корак даље од свих оних ранијих, те да зло увек може да метаморфозира, да напредује. Тако у песми „Клобукар: Андрић” пева о смрти старице из села Клобукар, прободене коцем и тако спаљене заједно са кућом, те све то

доводи у везу са Андрићем и његовим романом *На Дрини ћуџија*, у коме је описано набијање на колац, уз констатацију да „Нису на Западу веровали / Андрићу” и „Запад иначе Андрићу / не верује баш”, као ни да после овога на западу неће „Андрићу више веровати”. У песми „Костићи из Метохије”, о четрнаестици киднапованих рођака из Ретимља, Костић проговара о изневереним хоризонтима очекивања: „Они што осташе иза вас / Траже вас свуда (Над земљом) / Као и остали што за својима / Трагају (Узалудно) // Нема више наде / Него тамо где је има најмање // Добро што вас нема у времену / у коме се мук тишине / до крај света издиже / (Издише) Но нађосте ли се / вас четрнаест сами / Тамо // Испод хоризонта очекивања”. Шта је заправо „хоризонт очекивања” у Костићевој поезији? За четрнаестицу Костића из Ретимља то је свакако сусрет у свету „где свих времена разлике ћуте”, за песника Костића је и вера у божју правду, али и поверење у страдање:

Али како ће се знати
 Да је пострадао народ
 Ако не страдају задужбине
 Његове

(„Бинач”)

За читаоца Костићевих песама „хоризонт очекивања” се стално изневерава, не само због сумње у моћи зла и опеваног страдања већ и на плану језика, начина на који Костић опева национални удес и трагедију на Косову и Метохији. А језик Костићевих песама је више у наслућивању него у говору и исказивању, више је ћутање него што је глас, више је плач него нарицање. Костићев језик је моћ којом се „хоризонт очекивања” патетичног претвара у његово разобличавање у симболично. Чак и када пева о најосетљивијим темама које се тичу Косова и Метохије у оквиру Србије, Костић никада не прелази у патетику – прочитајмо песму „Има и лепшег поља” из збирке *Туђа земља*: „Има и лепшег поља И ширег / И лепших шума има / И ливада И њива плоднијих // И зеленијих долина / И златнијих јесени // И ветрова лепших има / И мириса И звезданијих ноћи / И песама сетнијих / И храмова Божјих лепших има // Овде су баруштине и драч Глог и коприва / Неродне године Сушица тушта и тма / Тешка смоница тешко се даје / Опаке врућине и студене зиме / Бивола црних и биволица / Сазлија и сазлијица // Овде је земља безбела тврда / И небо високо баш // Овде Осим нас / Ничег нема”. Похвала завичају је ова песма, потпуна, проста, а опет веома сложена. Свега има и лепшег и бољег, али оно чему припадаш, то је најлепше, чак и ако све то доноси велике муке, не

можеш га се одрећи зато што „има и лепшег поља”. Твоје поље је твоје, сва остала су туђа, иако су можда и лепша, као што је твоја кућа – твоја, у свим другима си само „као код куће”.

Комплетна збирка *Туђа земља* испевана је као одговор на разне притиске (спољашње и унутрашње) да се Србија одрекне Косова и Метохије, али то је само оквир, само контекст, повод за настанак песама, оно што, заправо чини саму суштину јесте процес преобраћања „својег у туђе” („Распад”). Ова збирка је покушај да се себи објасни како тај процес преобраћања тече, да са одређене дистанце почнеш да посматраш сопствену кућу и да кренеш да је доживљаваш као туђу, на крају крајева да и себе кренеш да гледаш као неког другог. Отуда и наслов ове збирке – *Туђа земља!* Својеврсни експеримент, да се види може ли се бити у кући без темеља, може ли се живети без срца?

Оно што Костић овом збирком наглашава, то је одсуство емпатије, потпуно одсуство самилости, одсуство говора, својеврсно бежање и стид од онога који страда:

Није Јасеновац највеће српско гробље
Само највећи град мртвих

Иза Јасеновца остала су поља
Планине потоци Остали су они
Што нису побијени

Остало је сећање на један од највећих пораза човека
Туга у лишћу У ваздуху треперење болно
Семка новог живота

Иза Косова
Мук
Тишина

Празнина. Јетка празнина
(„Косово: Јасеновац”)

Књига *Туђа земља* Драгомира Костића је поглед у пад, у амбис, баш као што се каже у песми „Споменик косовским јунацима”: „Да са твојих висина / погледају свој пад (Његове праве размере)”.

Циклус песама „Мириси” из збирке *Глад* Живојина Ракочевића посвећене су „мирисима” зла, несреће, страдања. „Мириси” нове косовске патње и трпљења. Док песме Драгомира Костића говоре потпуно огољено, језиком који, како смо назначили, више

ћути, да одемо и корак даље, па да кажемо да у Костићевим песмама злочин говори сам, Ракочевићеве песме су језички више присутне, а приметан је процес митизације. Наравно, не превођење историје, односно онога што се догодило у поље мита, већ у смислу да Ракочевић песми даје читав комплекс митских значења. Већина песама овог циклуса на самом почетку има објашњење, неку врсту документаристичког додатка, који појашњава реално историјски контекст песме.

Ракочевић својом поезијом од почетка историјска збивања имплицитно повезује с питањем националног. Слика нације је безначајна уколико није повезана с историјом. Пјевајући о националном идентитету, он пише о Косову и Метохији као неопходности битној за очување и духовно здравље нације, те покушава да успостави један нови мит, односно да исправи погрешна тумачења када је ријеч о Косову и његовој историји од Косовског боја до Погрома Срба почетком двадесет и првог вијека. Боље речено, Ракочевић, како својом поезијом тако и новинарском активношћу, указује на искривљени мит о Косову који је у служби политичке борбе за власт и идеологије која нема за циљ националне интересе.¹⁶

„Добро је близу смрти бити” вели песник и додаје „никад се овако нијесмо вољели, / почетак је рата” у песми „Ђаво мокри по мравињаку”, док обилази Метохију и тражи „сјенку оковану златом, / да видим, / како мртав окрилати до зоре, / да осјетим, / како се дрво суши, / од удара тишине”.

У песми „Језик” Ракочевић пева о једној актуелној теми, нестанку „смрти језика” на месту одакле је све оно највредније на њему настајало. На самом почетку документаристичког записа стоји: „Годинама у сну прелазим један исти пут у Приштини, и понављам један исти страх – говорим српским језиком.” Траума да ће га на улици „У паклу веселих људи, / у срцу великог града” неко зауставити те на основу његовог језика открити ко је, доводи до стида, оног кафкијанског, који надживљава: „Ћути у мени мрак твој и свјетлост твоја, / ћуте кише, колијевке и мрави, / ћуте гробови и лопате, / ћути глад. / А сваког трена знам, / појешће огањ створитеља, / кости, месо и љубав, / појешће стид што пљујем у

¹⁶ Петар Пенда, „Мит и идентитет у поезији Теда Хјуза и Живојина Ракочевића”, *Српски језик, књижевност, уметност*, зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 31. октобра и 1. новембра 2008. године: Књ. 2, *Инијеркултурни хоризонти: јужнословенске/евројске парадигме и српска књижевност*, Филолошко-уметнички факултет Крагујевац – Скупштина града Крагујевца, Крагујевац 2009, 180–181.

очи језика”. Песма „Камење љубави” је песма која опева једну не-свакидашњу трпњу и истрајавање у самом центру непријатељски настројених људи. Али и хришћанску љубав. „Годинама је приштински свештеник Мирослав Попадић скупљао камење којим су га гађали. У марту 2004. спаљен је његов храм и дом.” Камење којим су га гађали свештеник је сакупљао с љубављу: „пола му пута од мржње, а пола од љубави / па удари као плод / као радост на њиву / Отац му обрише своју крв, / сакрије га да се не стиди, / утопли другим камењем”. Касније, када је свештенику запаљен храм и дом, приликом обнове то камење је узидано у саму цркву, као сведок несвакидашње љубави и вере да се зло може победити једино добротом: „Од камена што му је пао на срце, / сазидали смо храм, / сам се дијелио, / и пунио руке мајсторима. / Данас, кад отац није ту, / ми улазимо у његово топло срце”. Песма „Дрим” је једна од најпотреснијих сведочанстава изгона Срба из Метохије. У документарној белешци стоји: „У колони метохијских избјеглица, питам дјечака Горана Стојановића: Гдје сте кренули? Одговара – Дрим ће све да нас прими.” Песма указује на сраслост људи са земљом и оним што је на земљи, сличну оној о којој смо писали горе, поводом песме „Има и лепшег поља” Драгомира Костића. Песма је грађена тако да се креће од мита ка миту, онако како то описује Петар Пенда:

Супротстављањем мита о постању и нестајања једног народа, спознаја смрти на ријеци која заправо не тече („ми знамо како изгледа смрт / на ријеци која заправо не тече”), представља снажну слику пустоши због губитка онога што чини битни дио националног и културног идентитета. Управо такве промјене доводе до стварања савремених митова који заиста представљају истиниту причу, како мит дефинише Мирча Елијаде.¹⁷

Две незаобилазне песме, песме маркери, које се баве сликом страдања Срба са Косова и Метохије су „Жетва: косовска” Драгомира Костића и „Мирис дјецe” Живојина Ракочевића, а обе обрађују тему злочина у Старом Грацку код Липљана, када је на зверски начин убијено и измасакирано четрнаесторо српских становника тога места (међу њима и једно дете), у пољу приликом жетве, јула 1999. Исту тему двојица аутора обрађују на другачије начине. Прва песма овај велики злочин посматра у тоталитету, дајући жетви другачије значење. Жетва за четрнаесторо јунака ове песме представља хлеб, док за злочинце жетва постаје поход на Србе и њихово

¹⁷ Исто, 183–184.

непрестано убијање. Друга песма злочин посматра са интимистичког становишта кроз слику мајке која грли две пластичне вреће, у којима су тела двојице њених пожњевених синова, последњи пут осећајући њихов мирис.

Песма Драгомира Костића почиње описом мучења и смрти: „Прво су вам пуцали у ноге / а онда млатили по глави / Тракторе Нагонили на тела вам // До смрти” и ту нема претеривања ни у чему, песма казује све онако како је и било. Зверско мучење и иживљавање над цивилима који су дошли да прикупе оно што је њихово. Сведоци овог злочина казују да је поље било пуно крви, али и делова тела несрећних унакажених људи. Костић у наставку своје песме њихову смрт лично проживљава и доживљава, те указује на могућност да су можда могли да буду спасени. Песма се контрастира, на почетку видимо бруталан опис смрти, дакле то је оно што се десило, остало је оно што се могло десити, а не знамо са сигурношћу како се десило, оно што је остало говори о томе да је било јако сурово, суровије од онога како је у наставку песме. Дакле, песма на почетку указује на оно коначно, на смрт. Онда следе строфе које говоре да је можда смрт могла бити избегнута да су они викали и молили: „Пустите глас Вичите / Не стидите се бола У селу ће / Допрети крици Али неће знати / Који је чији А пред убицама / Стидети се не морате // Вичите у глас / Новице, дете! / Саша, / Бошко, / Миловане, / Јовице, / Андреја, / Раде, / Слободане, / Миле, / Миодраже, / Станимире, / Љубиша, / Момире, / Никола!!! // Заурлајте слободно...”, али већ следећа строфа завршава стихом који указује да се „крвници Смиловати неће”, и нису. И без обзира на то, Костић даље своју ретко дугу песму поново гради на исти начин као и до сада: „Запомажите им Бога / Запомажите им децу / Запомажите им хлеб // Та за хлебом пођосте // Запомагајте земљу нашу Косовску // Зар нисте браћа / Кад је једнако волите”. Злочинци се нису смиловали. Поље пуно крви и људских очију, поље смрти, жетва смрти: „Кричите Повијено класје / Докле крв лагано отиче / По тек рођеном стрништу / Просипљите зрна / Из очију (Враћајте)”. Злочинци су сачекали да се посао опосли, да све буде пожњевено, да се којим случајем неко не отргне и сакрије, онда је кренула жетва смрти у којој су жетеоци пожњевени.

Песма Живојина Ракочевића је сведенија и интимнија, испевана кроз мајку двојице настрадалих. Ова песма злочин посматра из угла мајке, која у моменту када јој доносе двојицу синова (тачније оно што је остало од њих) у пластичним врећама, осећа њихов мирис. Песма почиње одласком на жетву: „Брате, изађимо у поље! / Родило је жито, / рече мој син, / и одоше она два моја, / два радовања, / двије пуне куће, / два ознојена мужа / она два моја.”

Стих „и одоше она два моја” наговештава оно што ће се збити. Мајка предосећа па песма даље тече: „А ја не волим кад толико роди, / кад од ратова, / кад од страхова, / отежа клас и земљи и себи. / (зато никада не жањи у злу, / оно што се при добру сијало.) / Пусти нека га однесе ђаво, / нека га поједу птице, / немој га дјечи у уста. / Зло му је помогло да роди, / да те намами, / да те сачека, / да останем без икога.” Предосећање зла и немогућност да му се отргне, али и борба да се од зла одустане, да га победи добро: „Кад су умјесто жита, / пожњели она два моја, / отишла сам у поље, / и грлила празно класје. / Кад су их умјесто злата, / донијели у двије пластичне вреће, / ништа ми није било, / и ничег није било, / стала сам између она два моја, / између два неба, / да последњи пут, / осјетим мирис дјече”.

* * *

„У песништву тубивствовања”, пише Бошко Томашевић, „огледа се један прадаван метафизички човеков зор његовог боравка на земљи који иде од његовог сазнања да је коначан до његовог порива да ту где је буде вечито”.¹⁸ Песништво фактичности, са каквим се сусрећемо код ове двојице песника полази управо од тога да је „песмовање једна врста ’против-могућности’ његовог личног начина опстанка, али, с друге стране, ништа не стоји насупрот, да се тврди да је поезија ’обузела сам опстанак’, тако што га је упутила њој како би он, опстанак, био изложен тумачењу и евентуално, средствима поезије био протумачен”.¹⁹ С обзиром на то са којом врстом и количином зла су се ова двојица песника сучавала, питање опстанка могло је бити протумачено једино кроз поезију.

Веома је важно нагласити да њихова поезија није дефетистичка. Колико она говори о патњама и страдањима, о злу, толико је она и о животу, нади и обнови. Стихови Драгомира Костића „Спас је у страдању / па страдамо” или „Не знамо // Бацаш ли нас / или уздижеш”, као и стихови Живојина Ракочевића „од камена што му је пао на срце, / сазидали смо храм, / сам се дијелио, / и пунио руке мајсторима. / Данас кад отац није ту, / ми улазимо у његово топло срце”, то несумњиво доказују. И не само ови стихови, готово целокупан циклус песама „Велича душа моја Господа” из књиге *Посрћање* Драгомира Костића је говор о томе. О обнови и наставку живота. О смрти и рађању.

¹⁸ Б. Томашевић, нав. текст, 883.

¹⁹ Исто, 880.

Слободан Владушић ће овај наш нови век дефинисати као „век тишине”, те ће тим термином описати и књижевност која се ствара у овом веку:

Када се из једног, надам се мирнијег периода у будућности, буде проучавала савремена српска књижевност, плашим се да ће ово доба бити названо добом тишине. Сем неколико изузетака, мени се чини да је ово заиста доба у којем ћуте и они који дословно ћуте, и они који арлаучу. Шта ће будући истраживач српске књижевности с почетка 21. века закључити? Прво да је ово доба стравичног притиска и стравичне дезоријентације. Сем тога, доба недостатка храбрости. И као резултат имате тишину: да бих вам илустровао ту тишину замислите да ниједан јеврејски писац после холокауста није тематизовао холокауст. Већ да је рецимо, писао о томе како се проводио на некој стипендији. Ето, то је та тишина. Мислим да ће најбоља српска књига овог времена бити она која ће тематизовати управо ту тишину која подсећа на маглу над површином мора по којем плутају лешеви остали из бродолома.²⁰

Поезија ове двојице песника говори о томе да они неће да ћуте, јер „зидови су прећутали / и срушили су се” („Опело за седам стотина из цркве у Глини”, И. В. Лалић), хоће да сведоче, патњу, бол, зло, али и љубав, трпљење и веру.

Мр Жарко Н. Миленковић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
zarkomilenkovic@hotmail.rs

²⁰ Слободан Владушић, „Патриотизам није ствар послушности, него слободе”, <http://www.pecat.co.rs/2011/11/slobodan-vladusic-patriotizam-nije-stvar-poslusnosti-nego-slobode/> приступљено 6. 7. 2020.